

Eindtermendocument 3

Vak: Papiamentu

Leerweg: mavo

Ter goedkeuring aangeboden aan
de Minister van Onderwijs, Infrastructuur en Sociale Zaken, april 2007

Directie Onderwijs, Aruba

- Afdeling Curriculumontwikkeling
- Examenbureau
- Projectbureau SHA

Inhoudsopgave

1.	Inleiding	p. 2
2.	Visie en domeinen	p. 5
	2.1. Visie op het vak	p. 5
	2.2. Overzicht van de domeinen	p. 7
3.	Vaardigheden	p. 8
4.	Overzicht van alle eindtermendocumenten mavo	p. 10
5.	De eindtermen mavo Papiamento	p. 11

1. Inleiding

In het kader van de vernieuwing van het avo zijn voor alle vakken op de Arubaanse mavo, havo en vwo eindtermendocumenten gemaakt.

Voor de vakken waarvan Nederlandse examens worden afgenomen, zijn de eindtermen integraal overgenomen uit de examenprogramma's uit Nederland, zoals vastgesteld in maart 2007. Bij de andere vakken zijn de Nederlandse examenprogramma's als uitgangspunt gebruikt.

mavo	havo	vwo
1. Engels	1. Engels	1. Engels
2. Nederlands	2. Nederlands	2. Nederlands
3. Papiamentó	3. Papiamentó	3. Papiamentó
4. Spaans	4. Spaans	4. Spaans
5. Lichamelijke Opvoeding	5. Lichamelijke Opvoeding	5. Lichamelijke Opvoeding
6. CKV	6. CKV	6. CKV
7. Wiskunde	7. Wiskunde	7. Wiskunde
	7a. Wiskunde A	7a. Wiskunde A
	7b. Wiskunde B	7b. Wiskunde B
		7c. Wiskunde C
	7d. Wiskunde D	7d. Wiskunde D
8. Biologie	8. Biologie	8. Biologie
9. NaSk 1	9. Natuurkunde	9. Natuurkunde
10. NaSk 2	10. Scheikunde	10. Scheikunde
11. Geschiedenis	11. Geschiedenis	11. Geschiedenis
12. Aardrijkskunde	12. Aardrijkskunde	12. Aardrijkskunde
13. Economie/M&O	13. Economie	13. Economie
	14. M&O	14. M&O
	15. I&S/Maatschappijleer	15. I&S/Maatschappijleer

De vakken waarbij de examens uit Nederland worden afgenomen

Ter verduidelijking worden in de Arubaanse eindtermendocumenten ook leerinhouden per eindterm vermeld. Deze leerinhouden zijn afgeleid uit de syllabi van de betreffende vakken uit Nederland en uit andere literatuur (zie de genoemde bronnen aan het einde van deze inleiding). In de leerinhouden is er ruimte om de stof te Arubaniseren.

Waar het vak aangeboden wordt:

	Mens en Maatschappij-wetenschappen	Natuurwetenschappen	Humaniora
Gemeenschappelijk deel	-	-	-
Profieldeel verplicht	-	-	Papiamento/Spaans
Profieldeel keuze	-	-	-
Keuzedeel	Papiamento	Papiamento	-

In dit eindtermendocument wordt in hoofdstuk 2 een uiteenzetting gegeven van de visie die gehanteerd wordt ten aanzien van het vak Papiamento. Vervolgens treft u een overzicht aan van de domeinen en subdomeinen die in het vak Papiamento aan bod komen.

In hoofdstuk 3 treft u een overzicht aan van de algemene vakoverstijgende vaardigheden die in het avo van belang zijn. De vaardigheden die van toepassing zijn op het vak Papiamento zijn vetgedrukt.

Hoofdstuk 4 geeft een overzicht van alle eindtermendocumenten die voor deze leerweg gemaakt zijn. Op elke school is er in ieder geval 1 map waarin al deze documenten bijeen gebracht zijn.

In hoofdstuk 5 treft u alle eindtermen aan die de leerling aan het einde van het mavo moet beheersen. Er is afstemming tussen de eindtermen mavo, havo en vwo om een doorlopende leerlijn te garanderen.

Tot slot is een woord van dank verschuldigd aan alle personen die hun medewerking verleend hebben aan de totstandkoming van dit eindtermendocument. In het bijzonder de vakconsulent Jeannine Maduro, alsmede Dr. Ronnie Severing, Frank Mulders, Claire Romney, Jennifer Laclé-Boezem en alle leden van de werkgroep “Cristal” te weten Swinda Schwengle, Ralph Croes, Etley Lasten, Magriet Pourrier, Selvia Lumenier, Elvia Solognier, Ramon Todd Dandaré, Pedro Velasquez, Joyce Pereira.

Gebruikte bronnen:

- Na Caminda Pa Restructuracion Di Nos Enseñansa Secundario General. SHA, Aruba 1998
- Nota Ciclo Avansa, *Beleidsvoorstellen voor de bovenbouw van het algemeen voortgezet onderwijs*. Directie Onderwijs Projectbureau SHA, Aruba, februari 2005
- Examenprogramma VMBO TL (maart 2006)
- Syllabus voor het Centraal Examen voor VMBO TL (april 2006)
- Examenprogramma havo/vwo (maart 2007)
- Syllabus voor het Centraal Examen voor havo/vwo (april 2006)
- Concept Eindtermendocumenten van aanverwante vakken

- Vakleerplannen en methoden Ciclo Basico (2000 – 2006)
- Vakleerplan Papiamentu V.S.B.O. Concept 31-01-2002, Curaçao
- V.S.B.O. examenprogramma Papiamentu, september 2002
- Vakleerplan voor de Basiscyclus van het vak Papiamentu, juli 2002
- Syllabus voor het Centraal Examen Moderne Vreemde Talen voor VMBO
- Examenprogramma moderne vreemde talen en literatuur
- Bijlage 1 Examenprogramma vmbo Nederlands.

2. Visie en domeinen

2.1. Visie op het vak

Algemeen

De eindtermen vloeien voort uit de hoofddoelstellingen van het totale algemeen voortgezet onderwijs:

- het bieden van een brede persoonlijke en maatschappelijke vorming aan elke leerling
- het centraal stellen van een actieve, zo zelfstandig mogelijk lerende leerling
- het recht doen aan en benutten van de verschillen tussen leerlingen
- garantie bieden voor een aansluiting op het vervolgonderwijs.

Het Papiamentu is de algemene omgangstaal op Aruba en is sinds 28 mei 2003 door middel van de Landsverordening Officiële Talen één van de twee officiële talen. Voor de meeste leerlingen van het avo is Papiamentu de moedertaal. Voor de andere leerlingen is Papiamentu toch nog in de meeste situaties de tweede taal.

Het Papiamentu, drager van de Arubaanse cultuur en identiteit en het belangrijkste communicatie-, expressie- en denkmiddel van de doorsnee avo-leerling, heeft vanaf augustus 2004 eindelijk een plaats als vak in de Ciclo Basico.

Een van de algemene globale doelen van het vak Papiamentu is, dat de leerlingen het belang inzien van een goede beheersing van Papiamentu. Dit vanwege het feit dat het één van de officiële talen is, alsook de algemene voertaal en de moedertaal van de meeste inwoners is. In de laatste decennia is er wereldwijd veel onderzoek gedaan naar taal en taalonderwijs en uit de publicaties komen twee principes prominent naar voren.

Allereerst is er een groeiende consensus over het feit, dat een goede beheersing van de moedertaal de verwerving van vreemde talen en van het leerproces bevordert. Een rijk aanbod en een gezonde ontwikkeling van de moedertaal vormen juist de basis voor een succesvolle verwerving van een vreemde taal. Mede door het uitgangspunt van de UNESCO dat ieder kind er belang bij heeft om zo lang mogelijk onderwijs in de moedertaal te ontvangen, is de positie van moedertalen in het onderwijs verstevigd.

Een tweede, meer didactisch aspect is, dat een functioneel-communicatieve benadering bij het leren van een vreemde taal de voorkeur geniet. Het moedertaalonderwijs zelf is ook weer beïnvloed door de functioneel-communicatieve aanpak. Men kan tegenwoordig stellen, dat deze benadering vrij algemeen is en in het taalonderwijs is geaccepteerd.

Er zijn graduele verschillen tussen de aanpak bij de moedertaal en de aanpak bij de vreemde taal. Zo strekken de vaardigheden van tekstbeheersing bij de moedertaal zich verder en dieper uit dan bij de vreemde taal. Daartegenover zijn bij het leren van de moedertaal de activerende en intentionele functies van het taalgebruik veeleisender. Het leren van vreemde talen zal succesvoller verlopen, wanneer het gebaseerd is op een goede beheersing van de eigen taal. In dit geval spreken we van transfermogelijkheden: veel vaardigheden die de leerling eerst ontwikkelt in de eigen taal, kan hij/zij toepassen in de vreemde taal.

Het is vanzelfsprekend, dat de aanpak van het vak Papiamentu holistisch, thematisch, functioneel-communicatief en activerend zal zijn, met veel aandacht voor de verschillende taalkundige en socio-culturele aspecten, zoals de vaardigheden, ontwikkeling van het denkvermogen, de woordenschat en de literatuur.

De relatie met de andere vakken komt niet alleen in de thema's tot uiting, maar ook in de vaardigheden die in vakoverstijgende activiteiten aan bod zullen komen.

Het toetsen zal geschieden in overeenstemming met de visie op de taal, zoals die hierboven beschreven is.

In de Ciclo Avansa wordt het vak Papiamento in het derde leerjaar in het gemeenschappelijk deel aangeboden en wordt het tevens afgerond met schriftelijke toetsen. Het vak Papiamento komt in het vierde leerjaar terug in het profiel Humaniora als profielvak en als keuzevak in twee andere profielen, Mens en Maatschappij en Natuurwetenschappen.

Het Papiamento in het avo heeft ertoe bijgedragen, dat zijn academische functie steeds groter wordt. Het Papiamento heeft zowel bij de leerlingen, als in de samenleving aan prestige gewonnen. Ook emotioneel voelen de leerlingen zich meer betrokken bij het onderwijsgebeuren. Transfer naar de andere talen van de in het Papiamento verworven kennis, inzicht en vaardigheden is nu ook mogelijk en zal een steeds grotere rol gaan spelen in ons taalonderwijs. Kennis kan het beste verworven worden in de eigen taal.

Het Papiamento in het onderwijs draagt natuurlijk ook bij tot de Arubanisering van het onderwijs: behalve de specifieke aandacht voor het Papiamento als taal, is er ook de aandacht voor Arubaanse en Antilliaanse thema's.

Aan de andere kant maakt het Papiamento het onze leerlingen ook mogelijk dieper door te dringen tot allerlei zaken, die tot nu toe door de beperkte beheersing van het Nederlands onbekend of onvoldoende bekend bleven. We kunnen hier met overtuiging spreken van horizonverbreding door het Papiamento. Deze horizonverbreding leidt op een natuurlijke wijze tot globalisering. Ze leren meer over andere landen en gaan bijvoorbeeld relaties leggen en worden ook nieuwsgieriger voor meer informatie over andere talen, culturen, tradities en leefgewoontes.

Concreet zullen de leerlingen het belang inzien van Papiamento met het oog op:

- aansluiting aan het vervolgonderwijs en in de gemeenschap en in hun later functioneren als lid van een gemeenschap
- het uitoefenen van een beroep
- het uitbreiden van hun algemene ontwikkeling
- praktische vaardigheden met betrekking tot hun eigen mogelijkheden en interesse, zoals het lezen van boeken, kranten, advertenties, het invullen van aanmeldingsformulieren en het schrijven van sollicitatiebrieven in de toekomst.

De leerling kan gebruik maken van de volgende ICT-mogelijkheden:

- (hyper)teksten, gegevens, beeld en geluid in multimediale bestanden, gegevensbanken en informatiesystemen met behulp van een computer (netwerk)
- geautomatiseerde zoeksystemen in bibliotheek en mediatheek
- telecommunicatie, zoals e-mail, discussie- en nieuwsgroepen
- tekstverwerking
- programma's voor (multimediale) presentaties.

Ook binnen dit vak wordt aandacht besteed aan de loopbaanoriëntatie van de leerlingen. Dit komt tot terug in de vaardighedenmatrix en in de eindtermen.

2.2. Overzicht van de domeinen

Het eindtermendocument bestaat uit de volgende domeinen.

Nr. domein	Domein
K/1	Oriëntatie op leren en werken
K/2	Basisvaardigheden
K/3	Leervaardigheden in het vak Papiamentu
K/4	Luister- en kijkvaardigheid
K/5	Spreek- en gespreksvaardigheid
K/6	Leesvaardigheid
K/7	Schrijfvaardigheid
K/8	Literatuur
V/1	Verwerven, verwerken en verstrekken van informatie
V/2	Vaardigheden in samenhang

3. Vaardigheden

Hier volgt een overzicht van algemene, vakoverstijgende vaardigheden die van belang worden geacht binnen het avo. De vaardigheden zijn ondergebracht in zes categorieën en de algemene vaardigheden die bij het vak Papiamento worden behandeld en getoetst zijn vet gedrukt.

1 Werken aan vakoverstijgende thema's

De leerling leert, in het kader van een brede en evenwichtige oriëntatie op mens en samenleving, enig zicht te krijgen op relaties met de persoonlijke en maatschappelijke omgeving.

Daarbij wordt expliciet aandacht besteed aan:

- 1.1 het kennen van en omgaan met eigen en andermans normen en waarden
- 1.2 het onderkennen van en omgaan met de verschillen tussen de seksen
- 1.3 de relatie tussen de mens en de natuur en het concept van duurzame ontwikkeling
- 1.4 het functioneren als democratisch burger in een multiculturele samenleving, ook in internationaal verband
- 1.5 het op een voor henzelf en anderen veilige manier functioneren in de beroepspraktijk en in eigen omgeving
- 1.6 de maatschappelijke betekenis van technologische ontwikkeling, waaronder met name moderne informatie- en communicatietechnologie**
- 1.7 de maatschappelijke betekenis van betaalde en onbetaalde arbeid
- 1.8 de verworvenheden en mogelijkheden van kunst en cultuur, waaronder ook de media.

2 Leren uitvoeren

De leerling leert in zoveel mogelijk herkenbare situaties, mede met gebruikmaking van ICT, een aantal schoolse vaardigheden verder te ontwikkelen. Het gaat daarbij om:

- 2.1 Papiamento, Nederlandse, Spaanse en Engelse teksten lezen en beluisteren**
- 2.2 schriftelijke en mondelinge teksten produceren in correct Papiamento**
- 2.3 informatie in verschillende gegevensbestanden opzoeken, selecteren, verzamelen en ordenen**
- 2.4 de rekenvaardigheden hoofdrekenen, rekenregels gebruiken, meten en schatten toepassen
- 2.5 voldoen aan eisen van milieu, hygiëne, gezondheid en ergonomie
- 2.6 doelmatig en veilig omgaan met materialen, gereedschappen en apparatuur
- 2.7 computervaardigheden.**

3. Leren leren

De leerling leert, mede met gebruikmaking van ICT, zoveel mogelijk eigen kennis en vaardigheden op te bouwen. Daartoe leert hij onder andere een aantal strategieën die het leer- en werkproces kunnen verbeteren. Het gaat daarbij om:

- 3.1 informatie beoordelen op betrouwbaarheid, representativiteit en bruikbaarheid, informatie verwerken en benutten**

- 3.2 strategieën gebruiken voor het aanleren van nieuwe kennis en vaardigheden, zoals memoriseren, aantekeningen maken, schematiseren, verbanden leggen met aanwezige kennis**
- 3.3 strategieën gebruiken voor het begrijpen van mondelinge en schriftelijke informatie
- 3.4 op een doordachte wijze keuzeproblemen oplossen
- 3.5 een eenvoudig bedrijfsmatig, natuurwetenschappelijk of maatschappelijk vraagstuk planmatig onderzoeken
- 3.6 persoonlijke ervaringen en opdrachten van anderen verwerken in woord, klank, beeld en beweging**
- 3.7 op basis van argumenten tot een eigen standpunt komen.**

4. Leren communiceren

De leerling leert, mede via een proces van interactief leren, een aantal sociale en communicatieve vaardigheden verder te ontwikkelen. Het gaat daarbij om:

- 4.1 elementaire sociale conventies in acht nemen**
- 4.2 overleggen en samenwerken in teamverband**
- 4.3 passende gesprekstechnieken hanteren**
- 4.4 verschillen in meningen en opvattingen benoemen en hanteren**
- 4.5 culturele en seksegebonden verschillen tussen mensen benoemen en hanteren**
- 4.6 omgaan met formele en informele afspraken, regels en procedures**
- 4.7 zichzelf en eigen werk presenteren.**

5. Leren reflecteren op het leerproces

De leerling leert, door te reflecteren op het eigen cognitief en emotioneel functioneren, zicht te krijgen op en sturing te geven aan het eigen cognitief en emotioneel functioneren, en zicht te krijgen op en sturing te geven aan het eigen leer-en werkproces. Het gaat daarbij om:

- 5.1 een leer- en/of werkplanning maken
- 5.2 het leer- en/of werkproces bewaken
- 5.3 een eenvoudige product- en procesevaluatie maken en hieruit conclusies trekken.

6. Leren reflecteren op de toekomst

De leerling leert, door te reflecteren op het eigen cognitief en emotioneel functioneren, zicht te krijgen op de eigen toekomstmogelijkheden en interesses. Daarbij wordt expliciet aandacht besteed aan:

- 6.1 het inventariseren van de eigen mogelijkheden en interesses
- 6.2 het onderzoeken van de mogelijkheden voor verdere studie
- 6.3 het zicht krijgen op beroepen, de beroepspraktijk en actuele ontwikkelingen daarbinnen
- 6.4 de rol en het belang van op school vergaarde kennis, inzicht en vaardigheden voor het maatschappelijk leven, het dagelijks leven, de vrije tijd, het vrijwilligerswerk
- 6.5 de kenmerken van de arbeidsmarkt op dit moment en in de nabije toekomst
- 6.6 de organisatie van branches en bedrijven
- 6.7 het beoordelen van de eigen mogelijkheden en interesses in het licht van vervolgstudie, beroepen en maatschappelijk functioneren
- 6.8 het kunnen maken van een verantwoorde keuze voor een vervolgopleiding.

4. Overzicht van alle eindtermendocumenten mavo

mavo
1. Engels
2. Nederlands
3. Papiamentu
4. Spaans
5. Lichamelijke Opvoeding
6. CKV
7. Wiskunde
8. Biologie
9. Nask 1
10. Nask 2
11. Geschiedenis
12. Aardrijkskunde
13. Economie/M&O

5. De eindtermen mavo Papiamento

De eindtermen treft u hierna aan. De eindtermen zijn per domein en subdomein uitgewerkt. Per eindterm zijn er leerinhouden geformuleerd.

Vak:	Papiamento	
Leerweg:	Mavo	
Domein:	K/1 Oriëntatie op leren en werken	
Subdomein:	Eindtermen Ciclo Avansa:	Leerinhouden:
K/1 Oriëntatie op leren en werken	1 De leerling kan aantonen zich bewust te zijn van de eigen achtergrond, interesses, motivatie, sterke en zwakke punten door terug te kijken op eigen ervaringen en deze schriftelijk, mondeling en/of beeldend weer te geven.	<ul style="list-style-type: none"> • het zelf evalueren • het reflecteren • het analyseren • het corrigeren • attitudevorming
	2 De leerling kan de rol en het belang van taalvaardigheid in het Papiamento aangeven in verband met het functioneren in een meertalige samenleving.	<ul style="list-style-type: none"> • overdracht van kennis • relateren • respect voor andere talen/culturen
	3 De leerling kan de rol en het belang aangeven van fictie voor een zinvolle invulling van de vrije tijd.	<ul style="list-style-type: none"> • het bevorderen van leescultuur
	4 De leerling kan de rol en het belang aangeven van taalvaardigheid Papiamento in verschillende arbeidsgebieden en werksoorten.	<ul style="list-style-type: none"> • omgaan met vaktaal
	5 De leerling kan de eigen interesse en affiniteit verwoorden met bepaalde arbeidsgebieden, werksoorten functies en opleidingen.	<ul style="list-style-type: none"> • informaties inwinnen over vervolgoopleidingen waarin het Papiamento een rol speelt
	6 De leerling kan de betekenis verwoorden van een mogelijke arbeidsrol voor zichzelf en anderen.	<ul style="list-style-type: none"> • rollenspel

Vak:	Papiamento	
Leerweg:	Mavo	
Domein:	K/2 Basisvaardigheden	
Subdomein:	Eindtermen Ciclo Avansa:	Leerinhouden:
K/2 Basisvaardigheden	1 De leerling kan zelfstandig leren en werken.	<ul style="list-style-type: none"> • een aanpak kiezen • een planning maken • het eigen werk organiseren en op een methodische wijze uitvoeren • de voortgang van het eigen werk bewaken • een eenvoudige product- en procesevaluatie maken
	2 De leerling kan werken met informatie- en communicatietechnologie.	<ul style="list-style-type: none"> • gegevens opslaan • berekeningen uitvoeren • zoeksystemen gebruiken • communiceren via e-mail
	3 De leerling kan het Papiamento functioneel gebruiken.	<ul style="list-style-type: none"> • teksten begrijpend lezen en beluisteren • eenvoudige schriftelijke teksten produceren • in gesprekken passende verbale en non-verbale middelen kiezen en zich in uiteenlopende taalsituaties gepast presenteren

Vak:	Papiamento	
Leerweg:	Mavo	
Domein:	K/2 Basisvaardigheden	
Subdomein:	Eindtermen Ciclo Avansa:	Leerinhouden:
K/2 Basisvaardigheden (vervolg)	4 De leerling kan vaardig omgaan met verbale en cijfermatige informatie.	<ul style="list-style-type: none"> • bronnen gebruiken, zoals <ul style="list-style-type: none"> ○ vraaggesprekken ○ boeken en ander schriftelijk materiaal ○ audiovisuele bronnen ○ geautomatiseerde gegevensbestanden • informatie op waarde schatten, kiezen en ordenen • informatie bewerken <ul style="list-style-type: none"> ○ samenvatten ○ tabel opstellen ○ grafiek tekenen
	5 De leerling kan in het leer- en werkproces adequaat omgaan met zichzelf en anderen.	<ul style="list-style-type: none"> • sociale conventies in acht nemen • overleggen en onderhandelen met anderen • taken verdelen • zich aan afspraken houden • rekening houden met anderen • kritiek geven en incasseren • een eigen standpunt innemen en verdedigen • samen met anderen werk uitvoeren en presenteren

Vak:	Papiamento	
Leerweg:	Mavo	
Domein:	K/3 Leervaardigheden in het vak Papiamento	
Subdomein:	Eindtermen Ciclo Avansa:	Leerinhouden:
K/3 Leervaardigheden in het vak Papiamento	1 De leerling kan verschillende soorten teksten interpreteren.	<ul style="list-style-type: none"> • korte instructie- en studieteksten • reclameteksten • artikelen uit kranten en tijdschriften • schema's • notities • elektronisch vervaardigde niet-lineaire teksten <p>Opmerking <i>Deze teksten zijn authentiek of gebaseerd op authentiek materiaal met inbegrip van de oorspronkelijke opmaak. Minder frequente woorden – indien belangrijk voor het begrip van de tekst – moeten uit de tekst afleidbaar zijn.</i></p>
	2 De leerling kan strategieën kiezen en hanteren, die afgestemd zijn op het bereiken van verschillende lees-, schrijf-, spreek-, luister- en kijkdoelen.	<ul style="list-style-type: none"> • een strategische aanpak voor lezen, schrijven, spreken, luisteren en kijken afgestemd op het doel. • leeskilometers maken met aantrekkelijke niet te moeilijke teksten, hier zijn geen strategieën nodig

Vak:	Papiamento	
Leerweg:	Mavo	
Domein:	K/3 Leervaardigheden in het vak Papiamento	
Subdomein:	Eindtermen Ciclo Avansa:	Leerinhouden:
K/3 Leervaardigheden in het vak Papiamento (vervolg)	3 De leerling kan strategieën kiezen, die het eigen taalleerproces bevorderen.	<ul style="list-style-type: none"> • plannen • uitvoeren • reguleren
	4 De leerling kan op basis van argumenten een persoonlijk oordeel geven over teksten, programma's en fictie.	<ul style="list-style-type: none"> • argumenten identificeren • argumenten interpreteren • argumenten onderscheiden

Vak:	Papiamento	
Leerweg:	Mavo	
Domein:	K/4 Luister- en kijkvaardigheid	
Subdomein:	Eindtermen Ciclo Avansa:	Leerinhouden:
K/4 Luister- en kijkvaardigheid	1 De leerling kan kijk- en luistermateriaal interpreteren.	<ul style="list-style-type: none"> • het betreft hier kijk- en luistersituaties als: <ul style="list-style-type: none"> ○ nieuwsbericht ○ documentaire ○ reclameboodschap ○ instructie (programma) ○ interactief programma ○ discussieprogramma <p>Opmerking <i>Het taalgebruik in dit materiaal kan regionaal, sociaal of individueel gekleurd zijn.</i></p>
	2 De leerling kan luister- en kijkstrategieën hanteren.	<ul style="list-style-type: none"> • zoekend luisteren • globaal luisteren • intensief luisteren
	3 De leerling kan compenserende strategieën kiezen en hanteren wanneer de eigen taalkennis tekortschiet.	<ul style="list-style-type: none"> • informatie afleiden uit de context • woordenboeken gebruiken • vragen wat iets betekent • omschrijvingen en parafraseringen gebruiken • non-verbale middelen benutten

Vak:	Papiamento	
Leerweg:	Mavo	
Domein:	K/4 Luister- en kijkvaardigheid	
Subdomein:	Eindtermen Ciclo Avansa:	Leerinhouden:
K/4 Luister- en kijkvaardigheid (vervolg)	4 De leerling kan het doel van de makers van een programma aangeven.	<ul style="list-style-type: none"> • informatie geven (informatief) • overtuigen (persuasief) • tot handelen aanzetten (apellatief) • amuseren (recreatief) • gevoelens uitdrukken (emotief)
	5 De leerling kan het hoofdonderwerp, de hoofdgedachte en/of de belangrijkste elementen van een programma weergeven.	<ul style="list-style-type: none"> • interviews • monologen • lezingen • discussies • debatten
	6 De leerling kan een oordeel geven over een programma op grond van aanwijsbare tekstgegevens.	<ul style="list-style-type: none"> • inzicht in structuur van gesproken taal • inzicht in opbouw van gesproken taal • kennis van taalregisters waarmee gevoelens uitgedrukt worden
	7 De leerling kan een instructie uitvoeren.	<ul style="list-style-type: none"> • voorbereiden • uitvoeren • reflecteren

Vak:	Papiamento	
Leerweg:	Mavo	
Domein:	K/5 Spreek- en gespreksvaardigheid	
Subdomein:	Eindtermen Ciclo Avansa:	Leerinhouden:
K/5 Gespreks- vaardigheid	1 De leerling kan in verschillende spreek- en gesprekssituaties adequaat deelnemen.	<ul style="list-style-type: none"> • het betreft hier de volgende spreek- en gesprekssituaties: <ul style="list-style-type: none"> ○ monoloog met vragen en/of discussie na voor een bekend publiek <ul style="list-style-type: none"> ▪ een persoonlijke belevenis navertellen ▪ een situatie beschrijven ▪ een uitleg geven ▪ een mening geven ▪ een boek of film bespreken ▪ verslag uitbrengen ○ dialoog <ul style="list-style-type: none"> ▪ informatie vragen aan instanties, ook telefonisch ▪ een vraaggesprek houden met een bekende of onbekende ○ polyloog <ul style="list-style-type: none"> ▪ deelnemen aan een groeps-, kring- of klassengesprek ▪ deelnemen aan een discussie

Vak:	Papiamento	
Leerweg:	Mavo	
Domein:	K/5 Spreek- en gespreksvaardigheid	
Subdomein:	Eindtermen Ciclo Avansa:	Leerinhouden:
K/5 Gespreks- vaardigheid (vervolg)	2 De leerling kan strategieën hanteren ten behoeve van de spreek- en gesprekssituatie.	<ul style="list-style-type: none"> • zich voorbereiden • informatie verwerven • informatie verwerken • reflecteren op de eigen deelname
	3 De leerling kan compenserende strategieën kiezen en hanteren wanneer de eigen taalkennis tekortschiet.	<ul style="list-style-type: none"> • omschrijvingen gebruiken • parafraseringen gebruiken • non-verbale middelen benutten
	4 De leerling kan het spreek- en luisterdoel in de situatie tot uitdrukking brengen.	<ul style="list-style-type: none"> • informatie geven • informatie vragen • overtuigen • een mening geven • tot handelen aanzetten
	5 De leerling kan het spreek- en luisterdoel en het taalgebruik richten op verschillende soorten publiek.	<ul style="list-style-type: none"> • taalgebruik <ul style="list-style-type: none"> ○ woordkeus ○ intonatie ○ tempo ○ articulatie ○ houding • publiek <ul style="list-style-type: none"> ○ directe omgeving ○ instanties ○ gesprekspartners met een hogere Status

Vak:	Papiamento	
Leerweg:	Mavo	
Domein:	K/6 Leesvaardigheid	
Subdomein:	Eindtermen Ciclo Avansa:	Leerinhouden:
K/6 Leesvaardigheid	1 De leerling kan verschillende soorten teksten lezen.	<ul style="list-style-type: none"> • het betreft hier teksten als: <ul style="list-style-type: none"> ○ korte instructie- en studieteksten ○ reclameteksten ○ artikelen uit kranten en tijdschriften ○ schema's ○ notities ○ elektronisch vervaardigde niet-lineaire teksten <p>Opmerking <i>Deze teksten zijn authentiek of gebaseerd op authentiek materiaal met inbegrip van de oorspronkelijke opmaak. Minder frequente woorden – indien belangrijk voor het begrip van de tekst – moeten uit de tekst afleidbaar zijn.</i></p>
	2 De leerling kan leesstrategieën hanteren.	<ul style="list-style-type: none"> • globaal lezen • zoekend lezen • intensief lezen
	3 De leerling kan compenserende strategieën gebruiken wanneer de eigen taalkennis tekortschiet.	<ul style="list-style-type: none"> • informatie afleiden uit de context • vragen naar betekenis • (elektronisch) woordenboek gebruiken

Vak:	Papiamento	
Leerweg:	Mavo	
Domein:	K/6 Leesvaardigheid	
Subdomein:	Eindtermen Ciclo Avansa:	Leerinhouden:
K/6 Leesvaardigheid (vervolg)	4 De leerling kan de functie van beeld en opmaak in een tekst herkennen.	<ul style="list-style-type: none"> • titel • tussenkopjes • illustraties • lettertypes • tekst- en alinea-indeling
	5 De leerling kan het schrijfdoel van de auteur aangeven.	<ul style="list-style-type: none"> • informatie verstrekken • een mening geven • overtuigen • tot handelen aanzetten • amuseren • gevoelens uitdrukken
	6 De leerling kan een tekst indelen in eenheden als inleiding, kern en slot.	<ul style="list-style-type: none"> • oriënterend lezen • herkennen van structuren van verschillende soorten teksten • analyseren van structuren
	7 De leerling kan het hoofdonderwerp en de hoofdgedachte van een tekst aangeven.	<ul style="list-style-type: none"> • parafraseren • verwoorden
	8 De leerling kan met behulp van een voorgestructureerde opdracht van een eenvoudige tekst een globale samenvatting geven, waarin hoofdonderwerp, hoofdgedachte en de gedachtegang in de tekst worden verwoord.	<ul style="list-style-type: none"> • hoofduitspraken • ondergeschikte uitspraken

Vak:	Papiamentu	
Leerweg:	Mavo	
Domein:	K/6 Leesvaardigheid	
Subdomein:	Eindtermen Ciclo Avansa:	Leerinhouden:
K/6 Leesvaardigheid (vervolg)	9 De leerling kan op eenvoudig niveau verschillende tekstrelaties herkennen.	<ul style="list-style-type: none"> • oorzaak-gevolg • doel-middel • algemene uitspraak-voorbeeld • tegenstelling • opsomming • voorwaarde • argumenten-conclusie

Vak:	Papiamento	
Leerweg:	Mavo	
Domein:	K/7 Schrijfvaardigheid	
Subdomein:	Eindtermen Ciclo Avansa:	Leerinhouden:
K/7 Schrijfvaardigheid	1 De leerling kan verschillende soorten teksten schrijven.	<ul style="list-style-type: none"> • het betreft bij deze eindtermen teksten als: <ul style="list-style-type: none"> ○ advertentie ○ formulier ○ informele en formele brief ○ ingezonden stuk of bijdrage, bijvoorbeeld voor de schoolkrant ○ artikel, bijvoorbeeld voor de schoolkrant ○ een jongerentijdschrift of een dagblad ○ verslag ○ werkstuk van eenvoudige en beknopte aard ○ elektronisch vervaardigde tekst ○ elektronische post (e-mail)

Vak:	Papiamento	
Leerweg:	Mavo	
Domein:	K/7 Schrijfvaardigheid	
Subdomein:	Eindtermen Ciclo Avansa:	Leerinhouden:
K/7 Schrijfvaardigheid (vervolg)	2 De leerling kan schrijfstrategieën hanteren.	<ul style="list-style-type: none"> • uitgaan van aangeboden schrijfplan • een schrijfplan maken • aangeboden informatie verwerken en verstrekken • informatie verwerven, verwerken en verstrekken • op basis van reacties en suggesties van anderen de tekst herschrijven
	3 De leerling kan compenserende strategieën kiezen en hanteren wanneer de eigen taalkennis tekortschiet.	<ul style="list-style-type: none"> • omschrijvingen en parafraseringen gebruiken • schrijfhulpmiddelen gebruiken
	4 De leerling kan het schrijfdoel in teksten tot uitdrukking brengen.	<ul style="list-style-type: none"> • informatie geven • informatie vragen • een mening geven • overtuigen • tot handelen aanzetten • amuseren • gevoelens uitdrukken

Vak:	Papiamento	
Leerweg:	Mavo	
Domein:	K/7 Schrijfvaardigheid	
Subdomein:	Eindtermen Ciclo Avansa:	Leerinhouden:
K/7 Schrijfvaardigheid (vervolg)	5 De leerling kan het schrijfdoel en taalgebruik richten op verschillende soorten lezerspubliek.	<ul style="list-style-type: none"> • taalgebruik <ul style="list-style-type: none"> ○ woordkeus ○ toon ○ zinsbouw • publiek <ul style="list-style-type: none"> ○ directe omgeving ○ instanties ○ geadresseerden met een hogere Status
	6 De leerling kan conventies hanteren met betrekking tot tekstsoorten, tekst- en alineaopbouw, spelling en interpunctie en uiterlijke verzorging.	<ul style="list-style-type: none"> • correct gebruik van regels van <ul style="list-style-type: none"> ○ spelling ○ interpunctie ○ zinsopbouw
	7 De leerling kan beschikbare elektronische hulpmiddelen in het schrijfproces gebruiken.	<ul style="list-style-type: none"> • met behulp van ICT kunnen: <ul style="list-style-type: none"> ○ formuleren ○ reviseren ○ presenteren

Vak:	Papiamento	
Leerweg:	Mavo	
Domein:	K/8 Literatuur	
Subdomein:	Eindtermen Ciclo Avansa:	Leerinhouden:
K/8 Literatuur	1 De leerling kan verschillende soorten fictiewerken herkennen.	<ul style="list-style-type: none"> • het betreft hier fictiewerken als: <ul style="list-style-type: none"> ○ gedicht ○ kort verhaal ○ (jeugd)roman ○ stripverhaal ○ televisieserie ○ film ○ dagboek ○ toneelstuk ○ cabaret ○ orale literatuur
	2 De leerling kan het denken en handelen van de personages in het fictiewerk beschrijven.	<ul style="list-style-type: none"> • karakterisering van de personages
	3 De leerling kan de in het fictiewerk beschreven situatie onder woorden brengen.	<ul style="list-style-type: none"> • analyseren • interpreteren • waarderen
	4 De leerling kan de relatie tussen het fictiewerk en de werkelijkheid toelichten.	<ul style="list-style-type: none"> • eigen visie • eigen plaats in de maatschappij overdenken

Vak:	Papiamento	
Leerweg:	Mavo	
Domein:	K/8 Literatuur	
Subdomein:	Eindtermen Ciclo Avansa:	Leerinhouden:
K/8 Literatuur (vervolg)	5 De leerling kan een persoonlijke reactie geven op een fictiewerk en deze toelichten met voorbeelden uit het werk.	<ul style="list-style-type: none"> • persoonlijke leeservaring: <ul style="list-style-type: none"> ○ beschrijven ○ verdiepen ○ evalueren
	6 De leerling kan kenmerken van fictie in een fictiewerk herkennen met betrekking tot tijd, ruimte, opbouw en thema.	<ul style="list-style-type: none"> • gangbare begrippenapparaat toepassen
	7 De leerling kan relevante achtergrondinformatie verzamelen en selecteren.	<ul style="list-style-type: none"> • bekende naslagwerken • letterkundige publicaties • audiovisuele bronnen
	8 De leerling kan compenserende strategieën kiezen en hanteren wanneer de eigen taalkennis tekortschiet.	<ul style="list-style-type: none"> • informatie afleiden uit de context • woordenboeken gebruiken • vragen naar betekenis

Vak:	Papiamento	
Leerweg:	Mavo	
Domein:	V/1 Verwerven, verwerken en verstrekken van informatie	
Subdomein:	Eindtermen Ciclo Avansa	Leerinhouden:
V/1 Verwerven, verwerken en verstrekken van informatie	De leerling kan zelfstandig informatie verwerven, verwerken en verstrekken in het kader van de praktische opdracht.	<ul style="list-style-type: none"> • in de voorbereidingsfase <ul style="list-style-type: none"> ○ onderwerp, doel en publiek van de praktische opdracht bepalen ○ relevante vragen formuleren, die hij/zij met de praktische opdracht wil beantwoorden • in de uitvoeringsfase <ul style="list-style-type: none"> ○ informatie verwerven uit schriftelijke, mondelinge en audiovisuele bronnen, mede met behulp van informatie-en communicatietechnologie ○ uit deze informatiebronnen relevante inhoudselementen kiezen en deze passend ordenen en verwoorden ○ strategieën hanteren, die op het bereiken van de benodigde lees-, schrijf- en luister-/kijkdoelen zijn afgestemd • in de afsluitingsfase <ul style="list-style-type: none"> ○ de bewerkte informatie presenteren op een doel-en publiekgerichte wijze

Vak:	Papiamento	
Leerweg:	Mavo	
Domein:	V/1 Verwerven, verwerken en verstrekken van informatie	
Subdomein:	Eindtermen Ciclo Avansa:	Leerinhouden:
V/1 Verwerven, verwerken en verstrekken van informatie (vervolg)	De leerling kan zelfstandig informatie verwerven, verwerken en verstrekken in het kader van de praktische opdracht.	<ul style="list-style-type: none"> • in de evaluatiefase <ul style="list-style-type: none"> ○ reflecteren op het proces van het werken aan de praktische opdracht en het product ○ het belang aangeven van de gemaakte praktische opdracht voor vervolgstudie, toekomstige beroepspraktijk of algemene vorming

Vak:	Papiamento	
Leerweg:	Mavo	
Domein:	V/2 Vaardigheden in samenhang	
Subdomein:	Eindtermen Ciclo Avansa:	Leerinhouden:
V/2 Vaardigheden in samenhang	De leerling kan de vaardigheden uit het kerndeel in samenhang toepassen.	<ul style="list-style-type: none"> • beheersen • integreren • uitvoeren